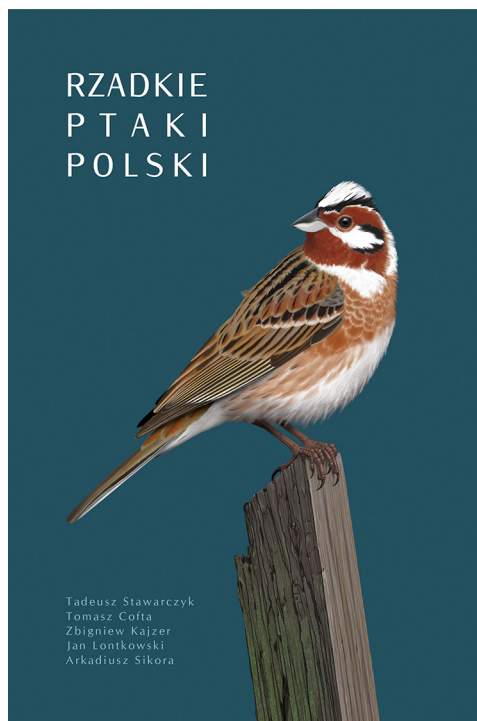

Stawarczyk T., Cofta T., Kajzer Z., Lontkowski J., Sikora A. 2017.
Rzadkie ptaki Polski. Studio B&W Wojciech Janecki, Sosnowiec.
512 pp. ISBN 978-83-947338-0-3

Monografia „Rzadkie ptaki Polski” to na polskim rynku wydawniczym epokowe dzieło, opisująca występowanie skrajnie nielicznych i okazjonalnie pojawiających się gatunków ptaków na obecnym terytorium kraju. Ta solidnie wydana książka, licząca ponad 500 stron, prezentuje ponad 250 taksonów, uznanych w Polsce za rzadko występujące, których wszystkie krajowe stwierdzenia zostały zweryfikowane przez ornitologów specjalizujących się w identyfikacji ptaków. Materiału do jej powstania – poza obserwacjami autorów – dostarczyły kilkaset innych osób, które przekazywały Komisji Faunistycznej efekty swoich obserwacji.

Książka podsumowuje i porządkuje dotychczasową wiedzę o skrajnie nielicznych gatunkach ptaków, jakie w Polsce gniazdują i pojawiają się z większą, bądź mniejszą regularnością. Dzięki zaangażowaniu autorów nie trzeba dokonywać już żmudnych studiów poszczególnych raportów Komisji Faunistycznej, opublikowanych w kolejnych zeszytach *Notatek Ornitologicznych*

i *Ornis Polonica*, i zajmować się zliczaniem liczby odnotowanych i zweryfikowanych przez KF stwierdzeń tzw. rzadkości. Dotyczy to zarówno pewnych lęgów gatunków skrajnie nielicznych w Polsce (np. łabędź krzykliwy *Cygnus cygnus*, orzeł przedni *Aquila chrysaetos*, ostrygojad *Haematopus ostralegus*, kraska *Coracias garrulus*), jak i pojawów nielegowych. Nie ma więc potrzeby benedyktyńskiej pracy, aby zliczać liczbę pewnych stwierdzeń skrajnie nielicznych gatunków, pojawiających się u nas w okresie migracji (np. gęś mała *Anser erythropus*, świstunka żółtawa *Phylloscopus inornatus*), bądź zimowania (np. turkan *Somateria spectabilis* i birginiak *Polysticta stelleri*) lub stwierdzeń gatunków przypadkowo do nas zalatujących (np. sęp kasztanowaty *Aegypius monachus*, czy biegus białorzutny *Calidris fuscicollis*). W książce tej wymieniono też gatunki, które nie należą w obrębie swego naturalnego areалу do taksonów rzadkich, ale w Europie pojawiających się niezmiernie rzadko (np. zimujący na południowym wschodzie Azji słowik syberyjski *Larvora sibilans*, odnotowany u nas w grudniu 2005 r. na Podlasiu).

Monografia prezentuje Czytelnikom zmiany zachodzące w awifaunie Polski, np. rozwój populacji lęgowej gęsiówki egipskiej *Alopochen aegyptiaca* i czapli białej *Ardea alba*, silny wzrost stwierdzeń bernikli rdzawoszyjej *Branta ruficollis*, czy ostatnio coraz częstsze pojawy pelikana kędzierzawego *Pelecanus crispus* i czapli złotawej *Bubulcus ibis*.

Wielką zaletą tej książki są wykresy słupkowe ukazujące wieloletnią częstotliwość stwierżeń poszczególnych gatunków w Polsce oraz fenologię ich pojawów. Bardzo dobrym pomysłem jest też rozdział pt. Rewizje (str. 448–464), w którym zaprezentowano wszystkie obserwacje uznane przez Komisję Faunistyczną za mylne lub niepewne, bądź wynikające z chorej ambicji i wybujałej wyobraźni niektórych zgłaszających (bo i z takimi przypadkami mieli do czynienia członkowie Komisji Faunistycznej). Ale dzięki temu wiemy, że nie posiadamy pewnych dowodów na stwierdzenia w Polsce np. kaczki marmurki *Marmaronetta angustirostris*, czy kukułki czubatej *Clamator glandarius*.

Mocną stroną książki są też kolorowe fotografie większości zaprezentowanych gatunków. W tym miejscu należy stwierdzić, że niektóre z nich są wręcz rewelacyjne pod względem artystycznym (pelikan kędzierzawy – str. 255, czapla złotawa – str. 259, żółna *Merops apiaster* – str. 308 i kraska – str. 211), bądź sytuacyjnym (kulon *Burhinus oedichenmus* – str. 122). Twarda oprawa i dobrej jakości materiał, z jakiego wykonano tę monografię, dopełnia obrazu solidności tej książki.

Zawarta w recenzowanej książce wiedza uzmysławia także ogromną zmianę traktowania ptaków (i innych zwierząt) na przestrzeni kilku ostatnich wieków. Gro dawnych stwierżeń dotyczy ptaków zabitych. O ile można ten stan rzeczy zrozumieć w przypadku sytuacji w XVIII czy XIX w., kiedy to ówczesni naturaliści nie dysponowali wyspecjalizowanym sprzętem obserwacyjnym, ani możliwością fotografowania, to skala ubijanych ptaków (a chodzi przecież o gatunki skrajnie nieliczne), w XX w. była wręcz porażająca, czego przykładem jest np. „pozyskany” okaz bielika wschodniego *Haliaeetus leucoryphus* w rejonie Pszczyny (jedyne stwierdzenie w Polsce), czy wielokrotnie ubijane u nas bernikle rdzawoszyje.

Rozległa wiedza zawarta w recenzowanej książce i ogrom materiału, który należało użyć do jej powstania, jest powodem do – na szczęście nielicznych – uchybień. Przede wszystkim nie do końca uważnie Autorzy prześledzili spis literatury, zawartej w dwutomowej monografii pt. Awifauna Polski (Tomiałojć & Stawarczyk 2003). Nie ma bowiem w recenzowanej książce zacytowanej pracy Tryjanowskiego (1994) o pierwszym w Wielkopolsce lęgu dzięcioła białoszyjego *Dendrocopos syriacus*. Brak też cytowania pracy dotyczącej trzeciego w Polsce stwierdzenia brodzca plamistego *Actitis macularius*, mimo opublikowania jej w Notatkach Ornitologicznych (Stajszczyk & Stasiak 2009). Uchybieniem jest też nie podanie informacji o lęgowym statusie gęsiówki egipskiej na Bałkanach w czasach nowożytnych. O występowaniu i lęgach gęsiówki egipskiej nad środkowym Dunajem pisał Marsigli (1726, za: Suchaj & Mandak 2006), a współcześnie m. in. Ringleben (1975), Cramp (1977) i Venema (1997), co najłatwiej znaleźć w pracy Rojka i Stajszczyka (2009). W przypadku pelikana różowego *Pelecanus onocrotalus* na wykresie dotyczącym fenologii pojawów, nie zaznaczono dwóch zimowych pojawów, dokonanych w zachodniej części Małopolski: 9.12.2008 w rejonie Grojec Adolfin i 27.–28.12.2008 w Krakowie.

Dość enigmatycznie wygląda stwierdzenie modraczka *Tarsiger cyanurus* z maja 2014 r. Otóż w raporcie KF za rok 2014 (Komisja Faunistyczna 2015), znajduje się zapis: „Zachodniopomorskie: 16.05.14. – 1 os. schwytyany (fot. 24), Dąbkowice, pow. sławieński (M. Redlisiak i inni)”. Natomiast w recenzowanej książce widnieje inna informacja: 16.05.2014 – 1 os. schwytyany, Kuźnica, pow. pucki, woj. zachodniopomorskie (KF 2015). Mamy więc do czynienia z dwoma odmiennymi lokalizacjami. Być może to pomyłkowe skopiowanie stwierdzenia pokrzewki wąsatej z maja 2014 r., dokonanego właśnie w Dąbkowicach koło Sławna? Pomyłka to ewidentna, tym bardziej, że Kuźnica

znajduje się na Półwyspie Helskim, a to ani chybi obszar woj. pomorskiego, a nie zachodniopomorskiego.

Moja konkluzja jest następująca: bardzo dobrze się stało, że ukazało się w Polsce pierwsze monograficzne podsumowanie dotyczące rzadkich gatunków ptaków w naszym kraju, ale warto już myśleć nad drugą, poszerzoną i uzupełnioną edycją tej książki. Choć minęły dopiero dwa lata od daty ukazania się ww. monografii, to już uwidaczniają się zmiany, np. kolejne obserwacje kaniuka *Elanus caeruleus* z lat 2017–2019, czy wzrastająca liczba najnowszych stwierdzeń orła cesarskiego *Aquila heliaca* oraz pierwsze lęgi aleksandretty obrożnej *Psittacula krameri* w Nysie (Stajszczyk 2019).

Chętnych na posiadanie zaktualizowanej i uzupełnionej drugiej edycji monografii o rzadkich ptakach Polski nie zabraknie, tym bardziej, że monografie tego typu powinny wejść do kanonu wszelkich bibliotek, zarówno w Polsce, jak i poza jej granicami. Poza tym recenzowana książka spełnia warunki doskonałego prezentu nie tylko dla osoby zajmującej się, bądź zainteresowanej, ornitologią, ale także dla wszystkich osób wrażliwych na piękno przyrody. Cieszymy się więc z możliwości dysponowania pierwszą edycją „Rzadkich ptaków Polski”, ale jednocześnie dopingujemy jej Autorów do przygotowania za kilka lat kolejnej edycji, ku wygodzie Czytelników i satysfakcji Autorów. Czekamy.

Literatura

- Cramp S., Simmons K.E.L. 1977. The Birds of the Western Palearctic. Vol. 1. Oxford University Press, Oxford – London.
- Komisja Faunistyczna. 2015. Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 2014. *Ornis Pol.* 56: 99–136.
- Rojek M., Stajszczyk M. 2008. Pierwsze stwierdzenie lęgu gęsiówki egipskiej *Alopochen aegyptiaca* w Polsce. *Ptaki Śląska* 17: 79–82.
- Ringelben H. 1975. Nilgans und Rostgans and freilebende Brutvogel in Mitteleuropa. *Der Falke* 22: 230–233.
- Stajszczyk M., Stasiak J. 2009. Trzecie stwierdzenie brodzca plamistego *Actitis macularius* w Polsce. *Not. Orn.* 4: 318–320.
- Stajszczyk M. 2019. „Polska” papuga... *Ptaki Polski* 51: 40–42.
- Suchaj J., Mandak M. 2006. Vyskut husice egyptske *Alopochen aegyptiacus* v Ostravske Panvi v roce 2006. *Acrocephalus* 22: 76–78.
- Tryjanowski P. 1994. Dzięcioł syryjski (*Dendrocopos syriacus*) – nowy gatunek lęgowy dla Wielkopolski. *Przeł.* 5: 297–298.
- Tomiałojć L., Stawarczyk T. 2003. Awifauna Polski. Rozmieszczenie, liczebność i zmiany. PTPP „pro Natura”, Wrocław.
- Venema P. 1997. *Alopochen aegyptiacus* Egyptian goose. In: Hegemeijer W.J.M., Blair M.J. (eds). The EBCC Atlas of European Breeding Birds: Their Distribution and Abundance. T&AD Poyser, London.

Marek Stajszczyk